

Oikeudellisen toimintakyvyn selvittäminen

OTT, edunvalvonta-asiamies, tutkija
Anna Mäki-Petäjä-Leinonen
Alzheimer-keskusliitto ry
anna.maki-petaja-
leinonen@alzheimer.fi

Oikeudellinen toimintakyky ja dementia

- **Oikeudellinen toimintakyky = kyky tehdä itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä pätevällä tavalla**
 - Ratkaisevaa kyky arvioida päätöksen sisältö, merkitys ja vaikutukset.
- **Dementian vaikutus oikeudelliseen toimintakykyyn:**
 - Toimintakyvyn lasku etenevää -- menetys jossakin sairauden vaiheessa.
 - Oikeudellinen toimintakyky ei joko-tai asia.
 - Ns. valoisien hetkien vaikutus?

Onko ”valoisilla hetkillä” merkitystä dementoivissa sairauksissa?

- Lucida intervalla = oikeudelliselta toimintakyvyltään heikentyneen ihmisen hetkellinen kyky pätevään tahdonmuodostukseen.
- ”Some conditions, for example, dementia, may give rise to fluctuating capacity. Thus, although a person with dementia may lack capacity at the time of one assessment, the result may be different if a second assessment is undertaken during a lucid interval.” (A

Report of the British Medical Association and The Law Society 1995, s. 96.)

Onko ”valoisilla hetkillä” merkitystä dementoivissa sairauksissa?

- Lääketieteen näkökulma: Valoisat hetket dementoivissa sairauksissa suhteellisen harvinaisia. Niitä voi esiintyä lähinnä Lewyn kappale-tautia sairastavilla, etenkin sairauden alkuvaiheessa. (Mäki-Petäjä-Leinonen – Juva – Pirttilä ; Lakimies 6/2006.)
- KKO:2004:8: Neurologian erikoislääkärin antamasta kertomuksesta ilmeni, että Alzheimerin taudille on tyypillistä, että ns. valoisia hetkiä ei juuri esiinny.

Oikeudellisia kelpoisuuksia

- **Oikeustoimikelpoisuus**
 - Henkilön kyky tehdä omaisuuttaan koskevia päätöksiä: ostaa, myydä, lahjoittaa omaisuutta.
 - Sitovan oikeustoimen ehdoton edellytys.
 - Normaalisti täysi oikeustoimikelpoisuus alkaa 18-vuotiaana ja päättyy kuolemaan.
- **Testamentintekokelpoisuus**
 - Henkilön kyky tehdä pätevä testamentti.
 - Kelpoisuus arvioidaan testamentintekijän kuoleman jälkeen, nostamalla testamentin moitekanne.
 - Vajaavaltaiseksi julistaminen ei ole esteenä sille, etteikö henkilö voisi tehdä pätevää testamenttia.

Aikuisen oikeustoimikelvottomuus

- **Henkilön toimintakelpoisuutta rajoitetaan holhustoimilain nojalla.**
 - Toimintakelpoisuuden rajoitus koskemaan tiettyä päämiehen omaisuutta
 - Vajaavaltaiseksi julistaminen
- **Henkilö on ollut tilannekohtaisesti vailla oikeustoimeen vaadittavaa toimintakykyä.**
 - Oikeustoimi tuomioistuimen päätöksellä pätemättömäksi

Dementoituvan ihmisen tekemän oikeustoimen pätemättömyys

1. Toimintakelpoisuutta rajoitettu- suoraan pätemätön niiltä osin kuin päämiehellä ei ollut kelpoisuutta oikeustoimen tekemiseen.
2. Henkilöltä on puuttunut kyky pätevään tahdonmuodostukseen: hän ei ymmärtänyt tekemänsä oikeustoimen sisältöä, merkitystä ja vaikutuksia.
 - oikeustoimi voidaan julistaa tuomioistuimen päätöksellä pätemättömäksi.
 - ei lain säännöstä - voimassa oikeusperiaatteena.

Dementoituvan ihmisen tekemän oikeustoimen pätemättömyys

3. Taloudellinen hyväksikäyttö ja vastapuolen vilpillisyys → Oikeustoimilain pätemättömyysperusteet:

- Kiskonta:

Oikeustoimen tekijä käyttää hyväkseen toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä tai hänestä riippuvaista asemaa ja saa oikeustoimella itselleen perusteetonta aineellista etua. (OikTL 31 §) Ks. Esim. KKO 2003:48.

- Kunnianvastainen ja arvoton menettely:

Oikeustoimi on tehty sellaisissa olosuhteissa, että niistä tietoisesti olisi kunnian vastaista ja arvotonta vedota oikeustoimeen, ja sen, johon oikeustoimi on täytyy olettaa niistä tietäneen. (OikTL 33 §)

Dementoituvan ihmisen tekemän testamentin pätemättömyys

- Perintökaaren 13. luku, 1§
 - Testamentin tekemiseen on vaikuttanut mielisairaus, tylsämielisyys tai testamentin tekijän muu sieluntoiminnan häiriö.
 - Tekijä on testamenttiin:
 - pakotettu
 - taivutettu käyttämällä väärin tekijän ymmärtämättömyyttä, tahdonheikkoutta tai riippuvaista asemaa
 - petollisesti vietelty
 - hän on muutoin sillä tavoin erehtynyt, että se on määräävästi vaikuttanut hänen tahtoonsa.

Lääkärin lausunnon merkitys oikeusprosessissa

- Suomessa vallalla ns. vapaa todistusteoria:
 - ”Tuomioistuimen tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiin tulleita seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena” (OK 17:2,1).
- Kun kysymys henkilön psyykkisistä ominaisuuksista ja niiden vaikutuksesta kelpoisuuteen -- lausunolla usein ratkaiseva merkitys!
- Lääkäri todistajana tai asiantuntijana

Missä tilanteissa lääkärin lausuntoa pyydetään?

- Oikeustoimen tai testamentin pätevyyden arviointi
 - Etukäteen
 - Jälkikäteen
- Edunvalvojan määrääminen
 - Tuomioistuimelle
 - Maistraatille
- Edunvalvontavaltuus
 - Tehtäessä
 - Vahvistettaessa

Lääkärinlausunto testamenttia tehtäessä

Turun HO 30.3.1995 S 93/1460:

- A oli hankkinut omasta henkisestä terveydentilastaan lääkärinlausunnon, jota säilytettiin testamentin yhteydessä.
- Oikeus hylkäsi testamentin moitekanteen, koska A oli riidan kohteena olevan testamentin tehdessään ollut asiakirjoihin liitetyn lääkärinlausunnon ja oikeudessa kuullun todistajan kertoman mukaan testamentintekokelpoinen.

Vrt. KKO:2004:8: Testamentti julistettiin lausunnosta huolimatta pätemättömäksi

- Testamentintekokelpoisuuden testannut lääkäri ei ollut aiemmin tavannut testamentintekijää –suositus; omalääkärin lausunto.
- Neljän muun lääkärin lausunnot keskenään samansuuntaisia.
- Testamentinsaaja oli osallistunut lääkärin ja potilaan keskusteluun.

Erilaisten lausuntojen painoarvo

- Esim. Rovaniemen HO 11.6.1991 S 89/351:
Hovioikeus pysytti alioikeuden päätöksen A:n tekemän testamentin pätemättömyydestä ja osittain ristiriitaista näyttöä arvioidessaan totesi, että
 - lääkäri X:n lausuntoa A:sta oli pidettävä painavana sen johdosta, että X oli hoitanut pitkään A:ta tämän henkilökohtaisena lääkärinä ja
 - psykiatri Y:n lausuntoa oli pidettävä puolestaan painavana sen vuoksi, että hän oli mielenterveyteen liittyvien sairauksien erityisasiantuntija.
- Milloin lausunnolla ei välttämättä ratkaisevaa merkitystä:
 - Lääkäri ei ole koskaan tavannut potilasta
 - Lääkäri tavannut potilaan vain kelpoisuutta arv
 - Haastattelutilanteessa läsnä muita henkilöitä

Mitä hyvältä lausunnolta odotetaan?

- Otsikko: esim. ”Lausunto tuomioistuimelle oikeustoimikelpoisuutta koskevassa asiassa”.
- Johdanto: tutkittavan henkilötiedot + kenen pyynnöstä ja suostumuksella lausunto annetaan + tutkimuspaikka- ja aika.
- Esitiedot: omat ja muualta saadut tiedot ja tutkittavan itsensä antamat tiedot tutkittavan terveydentilasta ja elämänolosuhteista.

- **Tutkimushavainnot:** Lääkärin omat potilaan terveydentilaa ja henkistä suoriutumiskykyä koskevat havainnot ja tutkimustulokset mahdollisimman seikkaperäisesti.
- **JOHTOPÄÄTÖKSET:** perustellut johtopäätökset siitä kysymyksestä, johon lausunnossa otetaan kantaa. Esimerkiksi:
 - onko henkilö ollut oikeustoimikelpoinen oikeustoimen tekohetkellä,
 - onko henkilö kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista (edunvalvonta),
 - onko henkilö testamentintekokelpoinen.

Edunvalvojan määräämistä koskeva lausunto

- Ks. Sosiaali- ja terveysministeriön määräyskokoelma 1999:51:
 - ”Lääkärinlausunto holhousasioissa”
 - [www.stm.fi/ajankohtaista/lomakket/lääkärinlausunto holhousasioissa](http://www.stm.fi/ajankohtaista/lomakket/lääkärinlausunto_holhousasioissa)

